

The Strategy of Turkey Regarding the Resistance Axis Strategy in the Area of Influence in the New Millennium

Mohsen Jamshidi^{1*}, Taj din Sallehean², Zohre Kabiri³

¹ Ph.D. Graduated in Political Science (Iranian Issues), Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran.

² Ph.D. in International Relations, Department of Middle East and North African Studies, University of Ilam, Ilam, Iran.

³ Ph.D. Student of International Relations, Isfahan Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

ABSTRACT: The axis of resistance acts as an important force that challenges Western imperialism and shapes the political landscape of West Asia. Türkiye, as an important regional player, has been affected by this trend. The axis of resistance, consisting of various governmental and non-governmental actors in the Middle East, plays a decisive role in confronting the hegemony of the West and supporting anti-imperialist struggles in the Middle East region. The question of the current research is how to explain the different mentality of Turkish leaders about the nature and objectives of the resistance axis. The hypothesis acknowledges that research on popular resistance and leadership attitudes in the context of Turkey's EU accession highlights Turkey's stance on resistance and regional dynamics. In general, the participation and attitudes of the Turkish leadership reflect a different approach to regional resistance movements and alliances. The current research is applied and compiled with a qualitative-interpretive method and a descriptive-analytical approach. The findings of the research show that it is necessary to know the different personalities and mentality of leaders about various issues at the regional and international levels. In this article, an attempt has been made to examine the position of the axis of resistance and the perception of Turkish leaders about the form of activism of the axis of resistance, the difference in mentality in the eyes of the leaders of the main players in the Middle East regarding this axis.

Review History:

Received: Jan. 26, 2025

Revised: Feb. 24, 2025

Accepted: Mar. 16, 2025

Available Online: Mar. 19, 2025

Keywords:

Axis of Resistance

Regional Order

Axis of Influence

Religious Ideology

Türkiye

HOW TO CITE THIS ARTICLE

Jamshidi, M., Sallehean, T., Kabiri, Z., (2025). IThe Strategy of Turkey Regarding the Resistance Axis Strategy in the Area of Influence in the New Millennium, *Scientific Journal of Political Law Approaches*, 2(2),63-70. <https://doi.org/10.22084/qjpla.2025.30893.1033>

Online ISSN 3092-6394

*Corresponding author's email: mosenmd16@yahoo.com

تحلیل استراتژی کشور ترکیه در مورد راهبرد محور مقاومت در منطقه در هزاره جدید از منظر مطالعات حقوق بین الملل

محسن جمشیدی^۱، تاج الدین صالحیان^۲، زهره کبیری^۳

۱. دانش آموخته‌ی دکتری تخصصی علوم سیاسی (گرایش مسائل ایران)، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.
۲. دکتری روابط بین‌الملل، گروه مطالعات خاورمیانه و شمال آفریقا، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران.
۳. دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، واحد اصفهان، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

تاریخچه داوری:

دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۰۷
بازنگری: ۱۴۰۳/۱۲/۰۶
پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۶
ارائه آنلاین: ۱۴۰۳/۱۲/۲۹

کلمات کلیدی:

محور مقاومت
نظم منطقه‌ای
محور نفوذ
ایدئولوژی مذهبی
کشور ترکیه

خلاصه: محور مقاومت متشکل از بازیگران مختلف دولتی و غیردولتی در خاورمیانه و محیط منطقه‌ای غرب آسیا، نقش تعیین‌کننده‌ای در مقابله با هژمونی غرب و حمایت از مبارزات ضد امپریالیستی در منطقه خاورمیانه ایفا می‌کند. کشور ترکیه به‌عنوان یک بازیگر مهم محیطی - منطقه‌ای تحت تأثیر این جریان قرار گرفته است. پرسش پژوهش حاضر این است که ذهنیت متفاوت رهبران ترکیه درباره ماهیت و اهداف محور مقاومت چگونه قابل تبیین است؟ به نظر می‌رسد که تحقیقات در مورد مقاومت مردمی و نگرش‌های رهبری در چارچوب الحاق ترکیه به اتحادیه اروپا، موضع ترکیه در مورد مقاومت و پویایی‌های منطقه‌ای را برجسته می‌کند. به‌طور کلی، مشارکت و نگرش‌های رهبری ترکیه منعکس‌کننده رویکردی متفاوت نسبت به جنبش‌ها و اتحادهای مقاومت منطقه‌ای است. پژوهش حاضر از نوع کاربردی و با روش کیفی - تفسیری و با رویکرد توصیفی - تحلیلی تدوین شده است. هدف از طرح پژوهش حاضر، بررسی جایگاه محور مقاومت، برداشت رهبران ترکیه از شکل‌کنش گری محور مقاومت در محور نفوذ، تفاوت ذهنیت در نگاه رهبران بازیگران اصلی در خاورمیانه هست. یافته‌ها نشان می‌دهند که شناخت شخصیت و ذهنیت متفاوت رهبران درباره موضوع‌های گوناگون در سطح منطقه و بین‌الملل ضروری است که کشور ترکیه نیز از این قاعده مستثنا نیست.

۱- مقدمه

امپریالیسم غربی در منطقه، عوامل مهمی در چشم‌انداز ژئوپلیتیک غرب آسیا است. زمانی که سیاست خارجی کشورها برآمده از منافع آن‌ها و ذهنیت رهبران‌شان فهم شود یا زمانی که ذهنیت رهبران و منافع کشورها برآمده از هویت آن‌ها تعریف شود تغییراتی در سیاست خارجی آن‌ها نیز روی نخواهد داد؛ مگر اینکه تحول شگرف و شگفتی‌سازی در عرصه داخلی منطقه‌ای یا بین‌المللی در ارتباط با آن کشور یا موضوع مشخصی که در دستور کار است، روی دهد (پور اسمعیلی و اسماعیلی اردکانی، ۱۴۰۲، ص ۶۱).

در منطقه خاورمیانه و به‌ویژه در کشور ترکیه تأثیرگذارترین بازیگران در عرصه سیاست خارجی، رهبران سیاسی دولت‌ها هستند؛ به بیان روشن‌تر تصمیم‌های سیاست خارجی به‌ویژه در کشورهایی که شخصیت محور هستند به‌طور عمده ناشی از ویژگی‌های شخصیتی و ذهنیت رهبران است. درواقع، ذهن رهبران با تصمیم‌هایی که می‌گیرند وضعیت حال و آینده یک کشور را می‌سازد. ترکیه به‌عنوان یک بازیگر مهم محیطی - منطقه‌ای تحت تأثیر این جریان قرار گرفته است. حال سؤال این است که، ذهنیت متفاوت رهبران ترکیه درباره ماهیت و اهداف محور مقاومت چگونه قابل تبیین است؟

تحولات جهان عرب چهره ائتلاف و اتحاد در منطقه خاورمیانه را تغییر داد. وجود تغییرات مقاومتی در منطقه موجب جلب نظر بسیاری از بازیگران منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای نسبت به محور مقاومت گردیده است. در این راستا، موضع ترکیه در مورد محور مقاومت در زمینه‌های ارائه‌شده به‌صراحت ذکر نشده است. با این حال، محور مقاومت که عمده‌تاً حول محور مبارزه فلسطین علیه موجودیت صهیونیستی متمرکز شده است، نقش مهمی در مبارزه با امپریالیسم در غرب آسیا ایفا می‌کند. این مقاومت در چارچوب منطقه‌ای و جهانی رقابت تشدید شده میان بازیگران دولتی و غیردولتی در منطقه، به‌ویژه در برابر سلطه ایالات متحده آمریکا و همکاری آن با ناتو قرار دارد. محور مقاومت ازجمله بازیگران مختلف در غرب آسیا است که، به‌طور استراتژیک برای جلوگیری از درگیری مستقیم با هژمونی ایالات متحده و درعین حال مخالفت با استراتژی‌های امپراتوری حرکت می‌کند. اگرچه موضع خاص ترکیه ترسیم نشده است، اما پویایی محور مقاومت و مخالفت آن با

* نویسنده عهده‌دار مکاتبات: mosenmd16@yahoo.comr

مدیریت مسائل مورد تحلیل قرار گرفته است. نتایج تحقیق از اثرگذاری بالا و هم‌زمان اثرپذیری بالای سیاست‌های منطقه‌ای آمریکا، اثرگذاری بالای گسترش تروریسم و نیز اثرپذیری بالای سیاست‌های منطقه‌ای ج.ا.ایران و نیز توسعه‌ی محور مقاومت حکایت دارد.

جانسیز و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای تحت عنوان «نو موس، محور مقاومت و نظم منطقه‌ای در غرب آسیا» اذعان دارند که: استفاده هم‌زمان از قدرت هوشمند در غرب آسیا، نه تنها باعث تحکیم و رابطه میان ایران و جبهه مقاومت و تثبیت نبرد جبهه‌های جنگ شده است، بلکه با بهره‌گیری از اصول نو موس (دین، مذهب، قانون، اصول) و مکان‌های کلیدی در جنوب لبنان هم‌مرز با اسرائیل، ایران توانسته است نفوذ راهبردی و بازدارندگی خود را در سطح منطقه‌ای عمق ببخشد.

پور اسمعیلی و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله‌ای با عنوان موضوعی «تحلیل رهبران ترکیه و عربستان از مقوله‌ی محور مقاومت» اذعان می‌دارند که، مبانی و زمینه‌های شکل‌گیری دیدگاه رهبران دو کشور در مورد محور مقاومت زنجیره‌ای از سه گزاره‌ی تفاوت در منافع و اهداف، تفاوت در ماهیت سیاست خارجی و تفاوت در سیاست‌ها و اقدامات انجام شده است.

انصاری بارده و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله‌ای تحت عنوان «پیشران‌ها و پسران‌های داخلی حضور عراق در محور مقاومت» بیان می‌دارند که، مسائل مختلفی در محیط داخلی عراق بر نقش‌آفرینی این کشور در محور مقاومت تأثیرگذار است که فهم آن‌ها باعث درک جایگاه این کشور در منطقه‌ی امنیتی خاورمیانه خواهد شد.

با بررسی ادبیات موجود درمی‌آییم که، ماهیت گفتمانی انقلاب اسلامی ایران تأثیر شگرفی بر استراتژی محور مقاومت داشته و توسعه و نقش‌آفرینی این محور بر اساس اثرگذاری و اثرپذیری است که در محیط منطقه‌ای غرب آسیا با بازیگران همسو و غیرهمسو در راستای اهداف و منافع بر جای می‌گذارد. همچنین استفاده از قدرت هوشمند باعث ارتباط محیطی فعال بین ایران و محور مقاومت شده و از این طریق ایران توانسته بازدارندگی خود را ترسیم و به اهداف منطقه‌ای خود عمق ببخشد. اما جنبه نوآوری پژوهش حاضر در این است که، نگارنده با نگاهی نو به موضوع و از طریق چارچوب نظری مشخص (مجموعه امنیتی باری بوزان) دیدگاه و ادراکات شخصی رهبران ترکیه در مورد موضوع و اهداف محور مقاومت در محیط منطقه‌ای غرب آسیا مورد تحلیل و واکاوی قرار داده و به نتایج و یافته‌های قابل توجهی دست یافته است.

به نظر می‌رسد که تحقیقات در مورد مقاومت مردمی و نگرش‌های رهبری در چارچوب الحاق ترکیه به اتحادیه اروپا، موضع ترکیه در مورد مقاومت و پویایی‌های منطقه‌ای را برجسته می‌کند. به‌طور کلی، مشارکت و نگرش‌های رهبری ترکیه منعکس‌کننده رویکردی متفاوت نسبت به جنبش‌ها و اتحادیه‌های مقاومت منطقه‌ای است. پژوهش حاضر از نوع کاربردی و با روش کیفی - تفسیری و با رویکرد توصیفی - تحلیلی تدوین شده است. هدف از طرح پژوهش حاضر، بررسی جایگاه محور مقاومت، برداشت رهبران ترکیه از شکل کنش‌گری محور مقاومت در محور نفوذ، تفاوت ذهنیت در نگاه رهبران بازیگران اصلی در خاورمیانه هست. اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر در این است که تئوری‌پردازان و تحلیل‌گران و متصدیان در این حوزه و همچنین محیط منطقه‌ای غرب آسیا، استراتژی و برنامه‌های کشور ترکیه و رهبران آن را در مورد محور مقاومت بیشتر و بهتر شناخته و برای آینده در این مورد برنامه‌ای جامع و مدون ترسیم نمایند.

۲- ادبیات نظری (پیشینه پژوهش)

در ارتباط با موضوع موردنظر نگارنده، پژوهش‌های مختلفی صورت پذیرفته است اما هیچ‌کدام از آن‌ها در راستای موضوع موردنظر حرکت نکرده‌اند، در ادامه مطب چند اثر را که با عنوان موضوع ارتباط بیشتری دارند به‌صورت اختصار بررسی می‌نماییم:

قاسمی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای تحت عنوان «ژئوپلیتیک محور مقاومت و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بر اساس گفتمان انقلاب اسلامی» بیان می‌دارد که، ماهیت گفتمانی انقلاب اسلامی تأثیرات بنیادی و عینی بر محور مقاومت در مقابل استکبار و رژیم صهیونیستی داشته است. اثبات این فرضیه از طریق تحلیل گفتمان به‌مثابه روش و تحلیل نظری، تحلیل شده است. مقاله حاضر در پی نشان دادن تأثیر انقلاب اسلامی بر قوت و گسترش محور مقاومت در منطقه است. کامیابی مقاومت در ترسیم آینده غرب آسیا و ایجاد امنیت در منطقه و دوام امنیت پایدار انقلاب اسلامی از نتایجی است که این مقاله بدان‌ها دست یافته است.

نوروزی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای تحت عنوان «آینده‌پژوهی عوامل مؤثر بر محور مقاومت با تأکید بر ناآرامی‌های اجتماعی عراق و لبنان» اذعان می‌دارند که، این پژوهش به روش ترکیبی انجام پذیرفته و داده‌ها با مرور ادبیات و مصاحبه‌ی خبرگان گردآوری و به‌واسطه پرسشنامه‌ای که روایی آن به‌واسطه‌ی روش مثلث‌سازی خبرگان و منابع و پایایی ابزار با کمک آلفای کرون باخ ارزیابی شده و در خلال جلسه‌های خبرگی، راهکارهای

- مبانی مفهومی

- محور مقاومت: محور مقاومت ائتلافی از اعضای جریان مقاومت در ایران، لبنان، سوریه، یمن، عراق، فلسطین، افغانستان و پاکستان است که هدف آن‌ها نبرد با نظام سلطه، رژیم صهیونیستی و عناصر وابسته به آن‌ها در این منطقه است. در حقیقت محور مقاومت جریانی است که در جهت مقابله با آمریکا و تلاش این کشور برای سلطه‌گری در این محیط منطقه‌ای تشکیل شده است. الگوی ضد هژمون ایران در منطقه غرب آسیا که اصلی‌ترین حوزه جدال راهبردی علیه غرب و فرایندهای غربی شدن را درون خود جای داده در خاورمیانه به محور مقاومت معروف شده است. ایران با بهره‌گیری از مفاهیم دینی و ارزشی به منظور انجام اقدامات نظامی در دفاع از حوزه سرزمینی و ایدئولوژی انقلابی توانست جلوه‌هایی از مقاومت نامتقارن را در فرایند دفاع در برابر نیروهای تهدیدکننده منطقه‌ای و بین‌المللی به وجود آورد شکل‌گیری الگوی مقاومت نامتقارن و گفت‌وگو مقاومت را می‌توان رفتار راهبردی ایران برای مقابله با دشمنان دانست. در ارتباط با شکل‌های مقاومت می‌توان گفت که اشکال موردنظر محور مقاومت با محوریت ایران همه جنبه‌ها و ارکان یک جامعه را دربر می‌گیرد در واقع نخبگان فکری و عملی و عامه مردم با تکیه بر منابع و سنن مادی و فرهنگی خود که بتوانند نوعی از قدرت را تولید کنند شکل‌های متفاوتی از مقاومت در برابر ساختارهایی را رقم می‌زنند که با آرمان‌ها و ایده‌های آن‌ها سازگار نباشند، مقاومت باانگیزه ایجاد توان ایستادگی در برابر نظام سلطه و وجوه و چهره‌های گوناگون آن از جمله مقاومت در برابر اسرائیل رخ می‌دهد (ساداتی نژاد، ۱۴۰۰، ص ۹۲).

- تئوری و استراتژی محور مقاومت: اگرچه گفت‌وگو محور مقاومت برای کل جهان ارائه می‌شود اما به لحاظ موقعیت جغرافیایی در حال حاضر تلاش برای ایجاد این جامعه در سطح منطقه و جهان اسلام مطرح است. علاوه بر این، مجریان مقاومت با توجه به فراگیر بودن مقاومت در قالب جامعه فراگیر و مسئولیت فراگیر مسئولیت برای همه افراد جامعه ایجاد چنین جامعه‌ای هیچ، فرد، گروه، نهاد و سازمانی وجود ندارد که به عنوان عامل، مقاومت تعریف نشود؛ اما با توجه به ضرورت برجسته‌تر شدن هر یک از ابعاد مقاومت، مانند بعد فکری، جنبشی یا نظامی عاملان متفاوتی در مرکز پیشبرد اهداف آن قرار می‌گیرند؛ برای مثال با توجه به رویکرد تهاجمی اخیر جبهه عبری، عربی و غربی علیه محور مقاومت بخش‌های نظامی فعال آن مانند سپاه پاسداران جمهوری اسلامی، ایران سپاه قدس حزب‌الله حشدالشعبی و انصار الله از عاملیت بیشتری برخوردارند. با نگاهی به جوامع تأثیر پذیرفته از مقاومت می‌توان دید که الگوهای معرفی شده یا مورد احترام از عاملان

مقاومت در طیف‌های گوناگون فکری و عملیاتی هستند (ربیعی نیا و هرسنج، ۱۴۰۲، ص ۸۰).

- نظم منطقه‌ای و محور مقاومت: از مهم‌ترین دستاوردهای محور مقاومت، حرکت در جهت شکل‌گیری یک نظم نوین منطقه‌ای با محوریت این جبهه هست. لذا برای جلوگیری از ایجاد چنین نظم، قدرت‌های بزرگ (آمریکا) و متحدان منطقه‌ای آن سیاست‌ها و برنامه‌های خود را برای مقابله و جلوگیری از این محور پی‌ریزی و اجرا می‌کنند. جبهه مقاومت در حوزه‌های سخت‌افزار جنگی تلاش کرده خود را مجهز به سلاح‌ها و امکانات توسعه‌یافته نماید. این حوزه در عرصه تقابل با تهدیدات می‌تواند ضمن به چالش کشیدن برتری سخت‌افزاری دشمنان، خود را در معادلات درگیری بر آن‌ها تحمیل کند. موضوعی که به شدت دشمنان جهان اسلام و خصوصاً آمریکا و رژیم صهیونیستی را در نگرانی فروبرده است. بایستی خاطر نشان کرد که توان اعضای محور مقاومت به اقدام متقابل و پراکندگی جغرافیایی ظرفیت‌های آن‌ها این تهدید را برای قدرت‌های سلطه‌گر به وجود آورده است. این درگیری در هر یک از عرصه‌ها، به عرصه‌های دیگر نیز منتقل و تبدیل به یک جنگ منطقه‌ای می‌شود. به عنوان مثال اقدام نظامی علیه حزب‌الله در لبنان لزوماً به لبنان محدود نخواهد شد و با تلافی‌جویی بخش‌های دیگر جبهه مقاومت همراه می‌شود (ساداتی نژاد، ۱۴۰۰، ص ۹۵).

۳- چارچوب نظری (مجموعه امنیتی باری بوزان)

بوزان معتقد است که مجموعه امنیتی عبارت است از مجموعه‌ای از واحدها که فرآیند اصلی امنیت، عدم امنیت و یا هردوی آن‌ها به گونه‌ای با یکدیگر مرتبط است که مسائل امنیتی نمی‌توانند به صورت منطقی جدای از یکدیگر مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرند یا حل و فصل شوند. بنابراین در این مجموعه و در این چهارچوب فرآیند عمده امنیت سازی و محیط امنیتی یا ناامنی یا هردوی آن‌ها با مشکلات امنیتی- دفاعی واحدها با یکدیگر مرتبط است و علایق امنیتی- دفاعی آن‌ها به قدری زیاد است که امنیت ملی آن‌ها را نمی‌توان جدا از یکدیگر دانست (Buzan, 1997, p 216).

۴- مؤلفه‌های یک مجموعه امنیتی - دفاعی:

- وابستگی متقابل در محیط امنیتی- دفاعی: منظور از وابستگی متقابل در محیط امنیتی- دفاعی آن است که تغییر و تحول امنیتی در هر یک از واحدهای آن مجموعه بر دیگر واحدها اثر می‌پذیرد. همچنین وابستگی متقابل در محیط امنیتی می‌تواند مثبت (ایجابی) یا

منفی (سلبی) باشد.

– **پایبندی به الگوی واقعی دوست یا دشمنی:** این ایده یعنی طیفی از دوستی واقعی تا انتظار حمایت و حفاظت و همچنین روابط سوءظن و هراس حاکم باشد. این الگوی دوستی یا دشمنی برخلاف نظریه نئورئالیسم، صرفاً تا حدودی به توازن قدرت ارتباط پیدا نمی‌کند. بلکه می‌تواند از اختلافات مرزی و ارضی، تمایلات قومی یک واحد نسبت به واحد دیگر، اختلاف یا اشتراک ایدئولوژیک و ارتباط مثبت یا منفی تاریخی نشأت گرفته و ناشی شود.

– **وجود حداقل دو بازیگر قدرتمند در مجموعه:** مجموعه امنیتی-دفاعی نمی‌تواند شامل تعدادی از کشورهای ضعیف باشد و شکل‌گیری آن با حضور حداقل دو قدرت منطقه‌ای مؤثر و چندین کشور ضعیف ممکن و میسر خواهد بود.

– **استقلال نسبی:** بایستی اذعان نمود که، محدودیت قدرت عامل مهمی در موجودیت روش‌های خودبسنده امنیت و در نهایت استقلال نسبی یک مجموعه امنیتی-دفاعی است.

– **مجاورت یا همسایگی در مجموعه امنیتی-دفاعی:** در مجاورت سرزمینی بودن از نظر بوزان برای موجودیت یک مجموعه امنیتی-دفاعی ملاک ارزشمند و بسیار مفیدی است. فلذا با توجه به اینکه تهدیدات در فاصله‌های بسیار نزدیک شدت و نفوذ بیشتری دارند و کشورها از تهدیدات امنیتی در مجاورت خود بسیار نگران هستند، هرگونه کنش و واکنش را در دولت‌های همسایه زیر نظر دارند. حال اگر مجموعه امنیتی از دولت‌هایی که در مجاورت یکدیگر قرار دارند، پدید آید؛ دو نتیجه مهم را به دنبال خواهد داشت. اولاً می‌تواند از حضور و نفوذ قدرت‌های بزرگ فرا منطقه‌ای در کشورهای همسایه جلوگیری کند و دوم اینکه هیچ نگرانی از حضور مستقیم دولت همسایه و تجاوز به مرزهای سرزمینی خود نخواهند داشت. نزدیکی جغرافیایی و محیطی کشورها هم ملاک است و وقتی که تهدیدات سیاسی و نظامی در حوزه جغرافیایی نزدیک باشد، اثرات آن بیشتر مشهود و ملموس خواهد بود. تئوری اصلی و مهم در این نظریه این است که از آنجایی که تهدیدات آسان‌تر در فاصله‌های کوتاه در مقایسه با فواصل زیاد قابل انتقال است، وابستگی‌های متقابل امنیتی به‌طور معمول در این مجموعه‌ها بیشتر است (کرمانی و معین‌آبادی بیگدلی، ۱۴۰۰، ص ۱۳۳). در تکمیل بحث چارچوب نظری و موضوع موردنظر نگارنده بایستی گفت که، با توجه به مؤلفه‌های یک مجموعه‌ی امنیتی-دفاعی از دیدگاه بوزان که شامل عواملی از جمله: وابستگی متقابل در محیط دفاعی - امنیتی، پایبندی

به الگوی دوستی و دشمنی، وجود حداقل دو بازیگر قدرتمند در مجموعه، استقلال نسبی و مجاورت یا همسایگی در مجموعه امنیتی-دفاعی می‌باشند. بنابراین جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان رهبر و تئورسین محور مقاومت در برابر کشور ترکیه همه‌ی مؤلفه‌های ذکرشده را دارا هست. کشور ترکیه نیز با تأسی از ادراک و دیدگاه شخصیتی رهبران خود همچون اردوغان در برابر راهبرد محور مقاومت در محیط منطقه‌ای غرب آسیا نقش‌آفرینی می‌کند. البته ترکیه بایستی در چارچوب این مجموعه امنیتی ذکرشده راهبرد خود را ترسیم و سیاست‌گذاری نماید.

۵- روش‌شناسی

پژوهش حاضر از لحاظ هدف توسعه‌ای (قابلیت بهره‌برداری برای ارگان‌های مربوطه) و از نوع بنیادی - کاربردی، با روش کیفی-تفسیری و رویکرد توصیفی-تحلیلی تدوین و تحلیل شده است. جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها نیز به صورت فیش‌برداری از داده‌ها و منابع دسته اول داخلی و خارجی و به شیوه‌ی کتابخانه‌ای بوده است. بنابراین هدف از طرح این پژوهش بررسی جایگاه محور مقاومت، برداشت رهبران ترکیه از شکل کنش‌گری محور مقاومت در محور نفوذ، تفاوت ذهنیت در نگاه رهبران بازیگران اصلی در خاورمیانه هست. اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر نیز در این است که تئوری پردازان و تحلیل‌گران و متصدیان در این حوزه و همچنین محیط منطقه‌ای غرب آسیا، استراتژی و برنامه‌های کشور ترکیه و رهبران آن را در مورد محور مقاومت بیشتر و بهتر شناخته و برای آینده در این مورد برنامه‌ای جامع و مدون ترسیم نمایند.

۶- تجزیه و تحلیل داده‌ها (یافته‌ها و نتایج)

– **دیدگاه و ادراک شخصیتی رهبران ترکیه (اردوغان) نسبت به استراتژی محور مقاومت:** موضع اردوغان در مورد مناقشه خاورمیانه، به‌ویژه در مورد وضعیت اسرائیل و فلسطین، چندوجهی است و در طول زمان تکامل یافته است. در ابتدا، اردوغان رویکردی متعادل را حفظ کرد و خواستار خویشتن‌داری و پایان دادن به اقدامات تهاجمی پس از کشتار حماس در اسرائیل شد. با این حال، با تشدید درگیری، او به سمت موضعی بیشتر طرفدار حماس و به‌ظاهر ضد اسرائیلی رفت و اسرائیل را به انجام یکی از خونین‌ترین و وحشیانه‌ترین حملات تاریخ متهم کرد. با توجه به اینکه لفاظی در حال تحول اردوغان بدون در نظر گرفتن محدودیت‌های داخلی و بین‌المللی پیرامون رهبر ترکیه قابل‌درک نیست. می‌توان اذعان

کرد واکنش اردوغان به درگیری‌های مابین فلسطین و اسرائیل نشان‌دهنده تلاشی برای ایجاد تعادل بین دونیرو است: سیاست داخلی و سیاست واقعی در صحنه بین‌المللی. از زمان آغاز مجدد درگیری‌ها در غزه، اردوغان با فشارهای مختلف در ترکیه مواجه شده است. پاسخ اولیه او خشم گسترده‌ای را در میان محافل اسلام‌گرای کشور برانگیخت، که مدت‌هاست همدردی عمیقی با حماس داشته‌اند- اعضای برجسته‌ای که ترکیه بندر امنی را در اختیار آن‌ها قرار داده است. احمد داود اوغلو، نخست‌وزیر سابق و وزیر امور خارجه در دوره اردوغان، رئیس‌جمهور ترکیه را به دلیل تردید محکوم کرد و از او خواست تا با پایگاه اسلام‌گرای خود همسو شود. رهبران دیگر احزاب اسلام‌گرا و شریک ائتلاف اردوغان، دولت با هچلی، رهبر حزب راست‌گرای جنبش ملی‌گرا نیز از دولت خواستند موضع قوی‌تری علیه اسرائیل داشته باشد. اردوغان از ابتدای بحران به دنبال این بود که خود را به‌عنوان یک میانجی مطرح کند. به همین منظور، او با رهبران منطقه گفت‌وگوهایی انجام داده است که در آن از قصد خود برای عمل به‌عنوان یک میانجی صلح خبر داده است. مقامات ارشد ترکیه همچنین از تلاش‌ها برای مذاکره بر سر گروگان‌هایی که در غزه توسط حماس نگهداری می‌شوند، فاش کرده‌اند. این رویکرد بازتاب استراتژی اردوغان در اوکراین است، جایی که او نیز خود را به‌عنوان یک میانجی بالقوه مطرح کرد. از برخی جهات، چالش‌های ایجاد تعادل در این نگرانی‌های داخلی و منطقه‌ای چیزی است که اردوغان را به‌عنوان یک میانجی بالقوه مناسب می‌سازد: او روابط خود را با حماس حفظ کرده و در عین حال اخیراً روابط خود را با اسرائیل تعمیق کرده است. اما برای اینکه اردوغان نقش میانجی را ایفا کند، باید این پیوندها را به‌خوبی مدیریت کند. اما در ادامه پیشنهادها اولیه برای میانجیگری ترکیه بر سر این بحران از سوی حماس رد شد (ربیعی نیا و هرسیج، ۱۴۰۲، ص ۸۲).

لفاظی‌ها و اقدامات اردوغان نشان‌دهنده تمایل به آمیختن سیاست باسیاست واقعی است و فشارهای داخلی از سوی پایگاه اسلام‌گرای او که به‌شدت از فلسطینی‌ها حمایت می‌کند و روابط ژئوپلیتیکی و اقتصادی ترکیه با اسرائیل متعادل می‌کند. او اقدامات اسرائیل را محکوم کرده، خواستار آتش‌بس فوری شده و از اقدامات قانونی برای محاکمه اسرائیل به‌خاطر نسل‌کشی حمایت کرده است، همه این‌ها در عین حفظ روابط تجاری با اسرائیل، که انتقادات داخلی و بین‌المللی را برانگیخته است. علاوه بر این، اردوغان درگیری را در قالب تمدنی ترسیم کرده است و آن را به‌عنوان یک درگیری بین اسلام و غرب نشان می‌دهد و از آنچه او به‌عنوان استاندارد دوگانه اروپا و آمریکا در مورد زندگی فلسطینیان می‌داند انتقاد می‌کند. او

ترکیه را به‌عنوان یک بازیگر منطقه‌ای کلیدی در سیاست خاورمیانه معرفی کرده است و تلاش‌ها را برای محکوم کردن اسرائیل، تحکیم یک جبهه ضد اسرائیلی و لابی کردن برای موضع سخت علیه اسرائیل در مجامع بین‌المللی رهبری می‌کند. با این وجود انتقاد شدید رجب طیب اردوغان، رئیس‌جمهور ترکیه از عملیات نظامی جاری اسرائیل در نوار غزه، با دفاع وی از حماس همراه است و به این ترتیب، پیچیدگی‌های جدیدی را برای روابط دشوار ترکیه با اسرائیل، ایالات‌متحده و اروپا ایجاد می‌کند. اردوغان به‌طور فزاینده‌ای درگیری در خاورمیانه را با اصطلاحات تمدنی توصیف می‌کند، درگیری بین «صلیبیون و هلال» و از روایتی استفاده می‌کند که نو عثمانی‌گرایی و همبستگی اسلامی را باهم ترکیب می‌کند. او توانسته است بخش قابل‌توجهی از جامعه ترکیه را متقاعد کند که مناقشه اسرائیل و فلسطین در جایگاه جهانی و جاه‌طلبی‌های منطقه‌ای ترکیه نقش محوری دارد. واکنش اردوغان به اسرائیل هم شخصی و هم ایدئولوژیک است و آنکارا این توانایی را دارد که انتقادات خود از اسرائیل و ایالات‌متحده را در جامعه جهانی تشدید کند و فشارهای داخلی بر رهبران عرب را برای اتخاذ موضع سخت‌تر در قبال اسرائیل افزایش دهد (پور اسمعیلی و همکاران، ۱۴۰۲، ص ۶۷-۶۵).

حال بایستی به‌طور خلاصه در مورد این بحث ادعا نمود که، موضع اردوغان در قبال مناقشه خاورمیانه شامل یک عمل متعادل‌کننده ظریف بین ملاحظات سیاسی داخلی، پویایی‌های منطقه‌ای و منافع استراتژیک ترکیه است که منعکس‌کننده رویکردی ظریف است که به دنبال تقویت نفوذ ترکیه در عین حمایت از اهداف فلسطین و انتقاد از اقدامات اسرائیل است. علاوه بر این، دیدگاه اردوغان به محور مقاومت، یک ائتلاف به رهبری ایران که شامل حماس و گروه‌های مسلمان شیعه مسلح است، پیچیده و تحت تأثیر عوامل مختلف است. از یک‌سو، ترکیه، تحت رهبری اردوغان، روابط تجاری خود را با اسرائیل حفظ کرده‌است، که انحراف قابل‌توجهی از موضع بسیاری از کشورهای عربی و متحدان غربی است که حماس را یک سازمان تروریستی می‌دانند. این نشان می‌دهد که ترکیه اردوغان به‌طور کامل با مواضع ضد اسرائیلی محور مقاومت همسو نمی‌شود. از سوی دیگر اردوغان از حملات اسرائیل به غزه انتقاد کرده و خواستار آتش‌بس فوری شده‌است که نشان می‌دهد ترکیه کاملاً مخالف اهداف محور مقاومت که شامل حمایت از اهداف فلسطین می‌شود نیست. علاوه بر این، ترکیه اقدامات اسرائیل را محکوم کرده و از اقدامات قانونی برای محاکمه اسرائیل به دلیل نسل‌کشی حمایت کرده است، که بیشتر نارضایتی خود را از سیاست‌های اسرائیل نشان می‌دهد. پس بنابراین نهایتاً این که، موضع اردوغان در محور مقاومت

معنی قطع جریان حمایت از گروه‌های فلسطینی و حزب‌الله لبنان نیز خواهد بود. در نتیجه می‌توان تصور کرد اگر ترکیه در فشار بر گروه‌های مقاومت موفق می‌شد این گروه‌ها مجبور به تسلیم یا مصالحه با اسرائیل می‌شدند (پور اسمعیلی و همکاران، ۱۴۰۲، ص ۶۹ - ۶۸).

۷- نتیجه‌گیری

روابط ترکیه و محور مقاومت به دلیل مواضع متفاوت در مسائل مختلف منطقه‌ای پیچیده است. ترکیه با محور مقاومت که شامل گروه‌های هم‌سو با ایران مانند حزب‌الله و حماس است، مخالف است. ترکیه از دولت یمن مستقر در عدن حمایت می‌کند، در حالی که ایران دولت حوثی مستقر در صنعا را به رسمیت می‌شناسد. علی‌رغم وجهه طرفدار فلسطینی ترکیه، به دلیل نگرانی از درگیری‌های منطقه‌ای که چالش‌های کردها در شمال عراق و سوریه را تشدید می‌کند، در مورد حمایت آشکار از محور مقاومت محتاط است. از سوی دیگر، ایران با تأکید بر خودمختاری نیروهای مقاومت که از آن حمایت می‌کند، تمایل ترکیه به اجتناب از یک درگیری منطقه‌ای تمام‌عیار را دارد. هدف هر دو کشور مهار جنگ در غزه و جلوگیری از سرایت آن به لبنان و سوریه علی‌رغم اختلافات ژئوپلیتیکی است.

یافته‌های پژوهش مؤید این نتایج است که، اظهارات اردوغان در مورد «محور مقاومت» نشان‌دهنده سیاست یا موضع رسمی دولت ترکیه نیست. بنابراین، شواهد حاکی از غیررسمی بودن نظر اردوغان در این مورد است. همچنین تداوم ذهنیت متفاوت و سیاست‌های فعلی ترکیه سبب افزایش مخاطره برای جمهوری اسلامی ایران می‌شود؛ به‌ویژه اگر تداوم این برداشتها و سیاست‌ها از سوی کشور یادشده، تأمین‌کننده سود و منافع آن‌ها باشد. همچنین اگر قدرت‌های بزرگ نیز خواهان مقابله با نفوذ ایران باشند، مخاطره، تشدید شده و تنش افزایش خواهد یافت. ترکیه به دلیل نوع ذهنیت خود در مورد محور مقاومت آن را ابزاری برای افزایش نفوذ و قدرت منطقه‌ای ایران و نه ابتکاری برای مبارزه با اسرائیل می‌داند؛ از این‌رو نه‌تنها با محور مقاومت همراهی نمی‌کنند بلکه درصدد مقابله با آن نیز هستند؛ بنابراین تصمیم‌هایی که در مورد محور مقاومت می‌گیرند به‌عنوان بازخوردی مثبت وارد ذهن آن‌ها می‌شود؛ زیرا ذهن رهبران و سیاست‌گذاران تصمیم‌های اتخاذ شده را منطبق با منافع ارزش‌ها، هنجارها، اهداف و نقشه‌ای خود می‌داند؛ مگر اینکه اتفاق شگرفی در سطح داخلی منطقه‌ای و بین‌المللی روی دهد یا دستگاه دیپلماسی ایران بتواند رهبران کشورهای دیگر را مجاب

احتمالاً بر اساس منافع راهبردی کشورش و تمایل آن به حفظ روابط خوب با ایران و اسرائیل و در عین حال حمایت از حقوق فلسطینیان شکل گرفته است. این رویکرد ظریف، پیچیدگی‌های موقعیت ترکیه در خاورمیانه را منعکس می‌کند، جایی که ترکیه به دنبال متعادل کردن روابط خود با قدرت‌های مختلف منطقه‌ای و در عین حال تأکید بر نفوذ خود است.

- ادراکات شخصیتی و دیدگاه اردوغان نسبت به حزب‌الله

به‌عنوان نیروی محوری مقاومت: مهم‌ترین دلیل نوع نگاه اردوغان به حزب‌الله را بایستی در شبه‌نظامی شیعه بودن این گروه و تحت رهبری ایران بودن آن‌ها جستجو کرد در حالی که اردوغان در راستای حمایت از روایت خاص اسلامی خود یعنی اسلام، اخوانی از حماس حمایت کرده و حزب‌الله لبنان را رقیبی برای حماس به شمار می‌آورد برای اطلاع از سایر مواضع ترکیه دویچه ول فارسی ۲۷ مه (۲۰۱۳). ترکیه افزون بر انتقاد کلامی در عمل نیز اقداماتی را علیه حزب‌الله انجام داده است؛ برای مثال جنگنده‌های ارتش ترکیه در فوریه ۲۰۱۸ و در واکنش به حمله به محل استقرار نیروهای ارتش ترکیه و مرگ ۳۴ نظامی این کشور در ادلب به یک مرکز تجمع نیروهای مقاومت در استان ادلب حمله کردند و چند تن از نیروهای مقاومت را به شهادت رساندند. در ادامه می‌توان گفت که محور مقاومت به رهبری ایران و شامل گروه‌هایی مانند حماس و گروه‌های مسلمان شیعه مسلح، بر موضع اردوغان رئیس‌جمهور ترکیه در قبال درگیری‌های خاورمیانه تأثیر گذاشته است. اردوغان در راستای هم‌سوئی با این محور، از اسرائیل به خاطر اقداماتش در غزه انتقاد کرده، از حماس حمایت کرده و بر اهمیت ثبات منطقه برای جلوگیری از تشدید بیشتر درگیری‌ها تأکید کرده است (ریبیعی نیا و هرسیچ، ۱۴۰۲، ص ۸۵ - ۸۱).

علی‌رغم حفظ روابط تجاری با اسرائیل، هم‌سوئی اردوغان با محور مقاومت متجر به یک رویکرد پیچیده سیاست خارجی شده است، جایی که او از صلح عادلانه در منطقه دفاع می‌کند و در عین حال آنچه را که به‌عنوان اقدامات غیرانسانی اسرائیل می‌داند محکوم می‌کند. این هم‌سوئی پیامدهایی بر روابط ترکیه با سایر کشورها به‌ویژه در زمینه‌ی درگیری‌هایی مانند جنگ غزه و پویایی‌های منطقه‌ای گسترده‌تر شامل کشورهایمانند ایران و سوریه دارد. علاوه بر این، تعارض میان رویکرد محور مقاومت و رویکرد ترکیه مسئله‌ای است که دولت‌مردان ترکیه نمی‌توانند نسبت به آن بی‌تفاوت باشند پایگاه اصلی گفتمان مقاومت ایران است که به دلیل قدرت موقعیت و اقتداری که دارد ترکیه نمی‌تواند کاری انجام دهد؛ اما تلاش می‌کند کشورهایی مانند سوریه از گفتمان مقاومت خارج و با رویکرد ترکیه همراه شوند این اتفاق به

کند که محور مقاومت نه در راستای نفوذ ایران و تشیع، بلکه در راستای دفاع از حقوق فلسطینیان است. به نظر می‌رسد، تاکنون ایران به دلایل گوناگون نتوانسته است اصل هدف و منظور خود را از محور مقاومت به کشورهای دیگر تفهیم و القا کند. نهایتاً این که، ویژگی ذهنیت ترکیه نسبت به محور مقاومت ترکیب پیچیده‌ای از رقابت و همکاری با ایران و دیگر بازیگران منطقه است. ترکیه یک جهت‌گیری استراتژیک دارد که با ایران متفاوت است، به‌ویژه در مورد گروه‌هایی مانند PKK. درحالی که ترکیه قصد دارد فعالیت‌های پ.ک.ک در شمال عراق و سوریه را محدود کند، همکاری ایران در این زمینه محدود است. علاوه بر این، ترکیه نسبت به درگیری‌های منطقه‌ای احتمالی که می‌تواند بر منافع ملی این کشور تأثیر بگذارد، به‌ویژه در رابطه با گروه‌های کرد مخالف ترکیه، محتاط است. باوجود این اختلافات، ترکیه و ایران تلاش‌هایی را برای تقویت همکاری‌ها انجام داده‌اند، همان‌طور که در توافق‌نامه‌های امضا شده برای افزایش حجم تجارت و تقویت روابط اقتصادی دیده می‌شود. رویکرد ترکیه به محور مقاومت متأثر از تمایل این کشور برای ایجاد توازن در روابط شرق و غرب، حفظ استقلال خود در تصمیم‌گیری‌های سیاست خارجی و حفظ منافع ملی خود در میان پویایی‌های در حال تحول خاورمیانه است.

منابع

- [۱] انصاری بارده، رضا، حسین زاده، وحید و نبیلی، مقداد (۱۴۰۲). پیش‌ران‌ها و پس‌ران‌های داخلی حضور عراق در محور مقاومت، دو فصلنامه علمی دانش سیاسی و ویژه‌نامه اول مقاومت.
- [۲] پوراسمعیلی، نجمیه و اسمعیلی‌اردکانی، علی (۱۴۰۲). ادراک رهبران ترکیه و عربستان از مقوله محور مقاومت، پژوهشنامه ایرانی سیاست بین‌الملل، پاییز و زمستان، دوره ۱۲، شماره ۱.
- [۳] جانشیز، احمد و رضا پور، دانیال (۱۴۰۱). نو موس، محور مقاومت و نظم منطقه‌ای در غرب آسیا، فصلنامه سیاست پژوهی جهان اسلام، تابستان، سال نهم، شماره ۲ (۲۵).
- [۴] ربیعی نیا، بهمن و هرسیج، حسین (۱۴۰۲). تجزیه و تحلیل تطبیقی قدرت نرم ایران و ترکیه در قبال بحران سوریه، فصلنامه مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام، سال پنجم، شماره ۱۶.
- [۵] ساداتی نژاد، سید محمد و ساداتی نژاد، سید علی (۱۴۰۰). بازتاب‌های

حضور جبهه مقاومت در منطقه غرب آسیا. دانش‌نامه علوم سیاسی، بهار، ۲ (۲).

- [۶] عسکری کرمانی، محمد و معین‌آبادی بیگدلی، حسین (۱۴۰۰). بررسی مجموعه امنیتی خاورمیانه و شناخت ائتلاف‌ها و تهدیدها با تأکید بر نقش ائتلاف محور مقاومت در مناسبات آن مجموعه، فصلنامه علمی مطالعات بیداری اسلامی، تابستان، سال دهم، شماره دوم، پیاپی ۲۰.
- [۷] قاسمی، بهزاد (۱۳۹۷). ژئوپلیتیک محور مقاومت و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بر اساس گفتمان انقلاب اسلامی، فصلنامه آفاق امنیت، بهار، سال یازدهم، شماره ۳۸.

- [۸] نوروزی، محسن، فیاضی، داوود و سیف، حامد (۱۴۰۰). آینده‌پژوهی عوامل مؤثر بر محور مقاومت با تأکید بر ناآرامی‌های اجتماعی عراق و لبنان، فصلنامه علمی راهبرد دفاعی، تابستان، سال نوزدهم، شماره ۷۴.

[9] Buzan, Barry (1991) People, state and fear: An Agenda For International Security Studies In The Past Cold War Era, London, Harvester; Wheatsheaf Publication.

[10] <https://www.setav.org/en/complex-dynamics-of-turkiye-iran-relations/>

[11] <https://www.middleeastmonitor.com/20200916-will-turkey-join-the-axis-of-resistance/>

[12] <https://www.aljazeera.com/news/2024/1/24/turkey-iran-agree-on-need-for-regional-stability-amid-israels-war-on-gaza>

[13] <https://www.reuters.com/world/middle-east/irans-raisi-meets-erdogan-turkey-talks-gaza-conflict-energy-2024-01-24/>

[14] <https://www.aljazeera.com/news/2024/4/20/turkeys-erdogan-urges-palestinian-unity-after-meeting-hamas-chief>

[15] <https://www.brookings.edu/articles/the-sultans-ghost-erdogan-and-the-israeli-palestinian-conflict/>

[16] <https://theconversation.com/erdogans-stance-on-israel-reflects-desire-to-mix-politics-with-realpolitik-and-still-remain-a-relevant-regional-player-216955>